

Арстанбеков М.С., Юсупалиев И.К.

ЖАШТАРДЫН УКУКТУК МАДАНИЯТЫН ЖОГОРУЛАТУУ МАСЕЛЕЛЕРИ

Арстанбеков М.С., Юсупалиев И.К.

ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ

M.S. Arstanbekov, I.K. Yusupaliev

ISSUES OF INCREASING THE LEGAL CULTURE OF YOUTH

УДК: 340

Бул макалада жаштардын укуктук аң-сезимин жана укуктук маданиятын жогорулатуу боюнча кыскача маселелер каралат.

Негизги сөздөр: *укуктук аң-сезим, укуктук маданият, индивид, психологиялык тарбия, гранттык каражаттар, мамлекеттик программа, социалдык тармактар.*

В статье рассматриваются вопросы повышения правового сознания молодежи, а также повышение правовой культуры.

Ключевые слова: *правовое сознание, правовая культура, индивид, психологическое воспитание, грантовые средства, государственная программа, социальные сферы.*

The article examines the issues of increasing the legal awareness of young people, as well as raising the legal culture.

Key words: *legal consciousness, legal culture, individual, psychological education, grant funds, state program, social sphere.*

Кыргыз Республикасы көз карандысыздыкка ээ болоору менен укуктук жана демократиялык мамлекет деп жарыяланды. Укуктук мамлекеттин калыптанышын негизин түзүүчү башталыш Кыргыз Республикасынын Конституциясынан жана Кыргыз Республикасынын башка ченемдик укуктук актыларынан орун алды. Бирок, укуктук актыларды кабыл алуу менен укуктук мамлекетти куруу процесси аяктап калган жок. Бул албетте, индивиддин укуктук аң-сезимине карата талаптагыдай мамилесин бекитүүнү талап кылган узакка созулган оор иш аракет. Ага ылайык, укуктук мамлекетти калыптандыруу калктын укуктук маданиятын өнүктүрүү процессинен ажыратылгыс болуп эсептелет.

Укуктук маданият биринчи кезекте калктын укуктук аң-сезимин өнүктүрүү деңгээлинен, башкача айтканда алар тарабынан адамдын укуктарынын жана эркиндиктеринин баалуулугу сыяктуу укуктук феномендер канчалык терең өздөштүрүлгөндүгү, укуктук эрежелерди сактоосу, ошондой эле калк, анын социалдык, курактык, кесиптик жана башка топтору укуктук жактан канчалык маалыматтуу экендигинен жана калктын мыйзамга, сотко, укук коргоо органдарына, юридикалык каражаттарга, жеке укук, эркиндик жана мыйзамдуу кызыкчылыктарды коргоо ыкмаларына карата эмоционалдык мамилеси кандай экендигинен көз каранды.

Мамлекеттин калктын укуктук маданиятынын деңгээлин жогорулатуу тармагындагы аракеттерине карабастан, алар көрүп жаткан чаралар дайыма эле

жыйынтык алып келе бербейт. Кыргызстанда укуктук маданияттын анчалык жогору эмес деңгээли, укуктук нигилизмдин жогорку деңгээли жана укукка карата урматтабагандык сакталып келүүдө. Укуктун төмөнкү жөнгө салуучулук ролу социалдык жана саясий карама-каршылыктардын себептеринин бири болуп бара жатат, ал укук талаасындагы көйгөйлөрдүн кеңири спектрин чечүүгө мүмкүнчүлүк бербей, жарандарды мыйзам бекиткен алкактардын сыртынан чечүүнүн жолдорун издөөгө мажбурлап келет.

Жарандардын укуктук маданиятынын төмөнкү деңгээли, болуп жаткан көйгөйлөрдүн чечүүнүн мыйзамсыз ыкмаларынан жана үстөмдүк кылуусунан тереңдеп жатат.

Мамлекетибиздин келечеги жаштар деп каттуу ураан менен дайым айтабыз, бирок алардын укуктук аң-сезимин жана укуктук маданиятын жогорулатууга шарттарды түзө алдыкбы. Бул мамлекет деңгээлинде жаштарды тарбиялоодогу негизги көйгөй маселелер катары кала берет. Жаш жарандар (жаштар) Кыргыз Республикасынын 14 жаштан 28 жашка чейинки курактагы жарандары жана жарандыгы жок адамдар. Жаштар катмары мектеп окуучусунан баштап студент жана жаш адис катары эмгек стажы 3 жылдан ашпаган жарандар. Бул курактагы жаштар коомду таанууга психологиялык, педагогикалык тарбияга жана социалдык жактан муктаждыкка ээ болгон жарандар.

Кыргыз Республикасындагы укуктук маданияттын заманбап абалына талдоо жүргүзсөк жаш жарандардын өзүнүн укуктарын билбегендиги, ишке ашыра албагандыгы жана каалабагандыгы, ошондой эле өзүнүн укуктарын жана эркиндиктерин мыйзам бекиткен тартипте коргой албагандыгы менен мүнөздөлөт.

Бул маселенин өз учурунда чечилбегендиги акыркы жыйынтыгында төмөндөгү кесепеттерди пайда кыла турган терс укуктук көрүнүштөргө алып келиши мүмкүн:

- жаштар арасында мыйзамдарды жана башка нормативдик укуктук актыларды атайылап жана тикелей бузуу;
- укуктук нормаларды массалык түрдө аткаруу жана бузуу;
- жаштар арасында, коомчулукта мыйзамсыз жүрүм-турумун актаган укукка каршы нормалардын

жайылышы; (чет элдик жана кылмыш дүйнөсүнүн нормалары).

- жаш жарандык укук жана эркиндиктеринин массалык түрдө бузулушу;
- жаштар арасында соттук жана укук коргоо органдарынын кадыр-баркынын төмөндөшү;
- жаштардын мамлекеттик бийлик органдарына жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарына карата урматтабагандык жана ишенбестик;
- инновациялык менеджмент чөйрөсүндө башкаруу кадрларынын жоктугу, жогору квалификациялуу адистердин өлкөдөн кеткендигине байланыштуу инженердик кадрлардын жетишсиздиги;
- сапаттуу укуктук ченемдерди пайдалануунун тажрыйбасынын жоготуу;
- жаштар арасында коррупциянын жана кылмыштын өсүшү;
- жаштар арасында жумушсуздардын көбөйүшү;
- жаш үй-бүлөлөрдүн бузулушу;
- Кыргыз Республикасынын улуттук коопсуздугуна карата коркунучтун болушу жана башкалар.

Бул көрүнүштөр мамлекетибиздин экономикалык, социалдык жана өсүп келе жаткан жаш өспүрүмдөргө терс таасирин тийгизет.

Ал эми аталган терс көрүнүштөрдү жана укуктук нигилизмди жеңүү үчүн төмөндөгү багыттарды бөлүп кароо зарыл:

- жаштардын укуктук маданиятын жогорулатуу;
- жаштарга карата мамлекеттин укуктук системасын жакшыртуу;
- жаштар арасында укук бузуулардын жана биринчи кезекте кылмыштарды алдын алуу;
- мамлекеттин аймагында жаштардын укук тартибин жана мыйзамдуулукту чыңдоо;
- сот жана укук коргоо органдарынын кадыр-баркын жаштар арасында жогорулатуу;
- жаштарды массалык түрдө укуктук агартуу жана тарбиялоо.
- инновациялык менеджмент чөйрөсүндө башкаруу кадрларын, жогору квалификациялуу адистерин тарбиялоо.
- финансылык колдоо максатта жаштарга узак мөөнөткө кредиттерди берүү;
- жаштар арасында кичине жана орто бизнестерди жүргүзүүгө шарт түзүү.
- мектептердеги класстык тарбия сааттарынын мазмунун рухий-адептик маданиятка, патриоттуулуктун духунда жана укуктук маданиятка буруу;
- адам жана коом курсун окуучулардын аң-сезимине жеткирүү;
- окуучуларга карата системалуу жана жеткиликтүү мамиленин болушу жана кабарланган маалыматка карата жакшы эмоциялык мамилеге стимул берүү;
- мектеп окуучуларынын укуктук билимдерге ээ болуусуна кызыгуусун активдештирүү;
- мектеп окуучуларынын күнүмдүк жашоосунан алынган фактылар менен укуктук маалыматтын бай-

ланышын түзүү жана аларды өзүнүн кылган иштерин аң-сезимдүү баалоого үйрөтүү;

- укуктук билимдерди аң-сезимдүү өздөштүрүүнү камсыздоо;
- мектеп окуучуларынын психологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу.
- жогорку окуу жайларындагы студенттердин укуктук аң-сезиминин калыптануусуна шарт түзүү;
- укукка жана укукту ишке ашырууга тиешелүү мамилелерди, өз укугунан пайдалана билүүнү, коюлган тыюуларды сактап, милдеттерди аткара билүүнү жаштар арасында калыптандыруу;
- жаш жарандын патриоттук сезимин, мыйзамды сактоону, адамдык ар-намысты сезүүнү, башкалардын укуктары менен кызыкчылыктарын урматтоону калыптандыруу идеяларын көтөрүү;
- жарандарды бирин-бирин жана жалпы эле коомду урматтоого, ошондой эле коом алдында өз жүрүм-туруму үчүн жоопкерчиликтүү болууга чакыруу;

Күчтүү укуктук маданият калыптанган коомдо гана бактылуу, бакыбат коом калыптанаары тууралуу жарандардын арасында пикирди калыптандыруу. Күчтүү укуктук маданият басымдуу коомдо гана бейкапар, стабилдүү турмуш орнойт, мындай коомдо жарандар өзү жана жакындары үчүн кооптонбойт, мыйзамдуу жолдор менен материалдык байлыкка жетүүгө эч ким тоскоолдук боло албайт жана адамга жашоого жагымдуу шарт түзүлөт.

Жогорудагы багыттарды ишке ашыруу үчүн жана жаштардын укуктук маданиятын көтөрүүгө төмөнкү финансылык булактардан каржыланууга тийиш:

1. Мамлекеттик бюджет.
2. Областык бюджет.
3. Жергиликтүү бюджет.
4. Атайынкы каражаттар.
5. Демөөрчүлөрдүн каржылоосу.
6. Коомдук фонддордун каржысы.
8. Гранттык каражаттар.

Бүгүнкү күндө Кыргызстанда укуктун ченемдери учурдагы жашап жаткан жана аракеттенген кыргыз элинин салттарын жана үрп-адаттарын толугу менен чагылдыра албайт, ошондуктан дайыма эле аны аткарууда оң натыйжалуу боло бербейт. Укуктук тажрыйбанын жана укуктук тарбиянын өкүм сүргөн тажрыйбалары жетишсиз, ведомстволук документтерде жазылган чаралар менен чектелген. Жыйынтыгында жарандарда мыйзамга баш ийген туура укуктук моделдер толук эмес. Жашоодо алар көп учурда өзүнүн интуициясын же туура эмес кеңештерди колдонушат.

Укуктук маданият тармагындагы аракеттерди ишке ашыруу биздин жаштарга авторитаризмди четке кагууга жана демократиялык баалуулуктарды аң-сезимдүү деңгээлде сезүүгө жардам берет.

Жаштардын мамлекеттик башкаруу системасына жана өзүн-өзү башкаруу системасына болгон ише-

ниминин төмөндүгү, бул алардын укуктарынын жана эркиндиктеринин толук эмес экендигинин жыйынтыгы катары эсептелинет.

Азыркы учурда жаштарды укуктук пропагандалоо, укуктук окутуу жана жаштардын кеңири катмарын тарбиялоонун мазмуну жана ыкмалары толук көлөмдө кабыл алынбайт. Анткени чектелген заманбап эмес, көпчүлүк бөлүгү үчүн «чоочун» болуп кала берет, бул укуктук менталитетке таасирин тийгизет.

Укуктук маданияттын өз алдынча элементтерин өнүктүрүү боюнча иштерди ресурстук камсыздоого карата колдонулган укуктук пропагандалоо, окутуу жана тарбиялоо сыяктуу мамилелердин жетиштүүлүгүн жана натыйжалуулугунун көз карашын алганда кайрадан карап чыгууну талап кылат.

Жаштар арасында «Укуктук пропаганданын сапатын жогорулатуу» приоритетинин алкактарында төмөндөгү милдеттерди аткаруу зарыл:

- укуктук пропаганданын натыйжалуулугун жогорулатуу;

- жаш жарандардын мамлекетке жана анын институттарына укуктук системанын натыйжалуулугуна ишенимин бекемдөө;

- жаш жарандын мыйзамдуу жүрүм-турумун пропагандалоо.

- жаштарга карата укуктук пропагандалоо боюнча усулдук колдонмолорду иштеп чыгуу;

- аймактардагы жаштардын укуктук маданиятын жогорулатуу боюнча мамлекеттик социалдык заказды жайылтуу;

- өлкөдөгү жаштардын укуктук маданияттын абалына анализ жүргүзүү;

- мамлекеттик жана муниципалдык органдардын сайттарына укук түшүндүрүүчү бөлүмдөрдү түзүү жана зарыл болгон укуктук маалыматтарды жайгаштыруу (*жарыялоо*).

- жалпы билим берүүчү мектептерде жана жогорку окуу жайларында укук тематикасына түшүндүрүү лекцияларын өткөрүү тажрыйбасын жайылтуу.

- укукка карата урматтоо боюнча мамилелерди мыкты чагылдырган укуктук темадагы социалдык роликтерди түзүү жана жергиликтүү телеканалдарда трансляциялоо.

- укуктук аң-сезимди жана укуктук маданиятты тарбиялоочу роликтерди соцтармактарда (*Фейсбук же Классташтарда*) милдеттүү түрдө жарыялоо;

- жаштардын электрондук почтасына видео тууралуу шилтеме жана материал тууралуу кыскача маалымат жиберүү.

Жаштар арасында жогоруда айтылган укуктук пропагандалоо иштерин мамлекеттик программалардын негизинде кеңири жетиштүү жүргүзө алсак келечекте Кыргызстандын жаштарынын укуктук аң-сезимин жана укуктук маданиятын бийик деңгээлге жогорулатабыз деген чоң ишеничтебиз.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик жаштар саясатынын негиздери жөнүндөгү мыйзамы, 2009-ж., 31-июль №256.
2. Материалы Национальной программы «Жаштык» по развитию молодежи Кыргызстана до 2010 года.
3. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. - М.: Молодая гвардия.
4. Панков В.В. Формирование гражданских качеств учащихся средствами дисциплин общественно-исторического цикла. - Бишкек: КИО, 2000.
5. Кузнецов В.Н. Эволюция ценностных ориентаций российской молодежи в условиях социальной трансформации общества. - М., 2000.
6. Павлов Б.Ф. Развитие готовности студентов педагогического вуза к деятельности по патриотическому воспитанию учащихся общеобразовательных школ. - Казань, 2005.
7. Ажыбекова К.А. Религиозность молодежи и проблемы социально-психологической адаптации. - Москва, 1990.

Рецензент: к.ю.н., доцент Орозов Ж.Ж.